

18.55x23.5	1/2	1	עמוד	הארץ - ספרים	01/2014	40737664-7
מאגנס הוצאת ספרי - 25910						

פרסומת לבקבוק ביברון, 1887. הממסד הגברי מתנגד

אין בוכים על חלב בבקבוק

תחולל סביבה הוביל את ונטורה לא להיבהל (כמונו) אלא להביט על המי תרחש סביבה בעין ביקורתית. מבט זה הוליד את הספר "השד שיצא מן הבקבוק".

בספר מרשים זה מנסה ונטורה להבין איך זה קרה. איך הגענו למצב הנוכחי, שבו מופעל לחץ חברתי כה גדול על נשים להיניק את ילדיהן, עד שאשה שלא מיניקה נתפשת כאם פחות טובה. מאין הגיע הלחץ שהי ביא לכך שבישראל 86 אחוז מכלל האימהות מיניקות בעוד שבצרפת, למשל, רק 50 אחוז עושות זאת. מי ומה הם הגורמים שהביאו לשיעורי הנקה כאלה ומה היתה מטרתם. אילו אידיאולוגיות חברתיות, דתיות וכלי כליות משקת "טרור ההנקה" הזה, אם אפשר לכנותו כך.

מתי ואיך נולדה הטענה שנשים צריכות להיניק כדי להיחשב אימהות ראויות? ד"ר גל ונטורה פנתה אל האמנות הצרפתית של המאה ה-19 ומצאה תשובות יובל אלבשן

השד שיצא מן הבקבוק: הנקה ותחליפיה באמנות הצרפתית במאה ה-19
 גל ונטורה. הוצאת מאגנס, 382 עמ', 118 שקלים

את כולנו. יותר מ-16 שנים עברו מאז אותו לילה, אבל את הבכי ההוא איני יכול לשכוח.

חווייה דומה עברה ד"ר גל ונטורה כשנולדה בתה הבכורה. גם עליה הופעל אותו לחץ עם הלידה, אבל למזלה, לצד מיטתה עמדה אמה, שסיפרה לה כי כשהיא ילדה את ילדיה, 30 שנה קודם לכן, איש לא סבר שהנקה היא הכרת. יתרה מכך, רוב הלידות כללו מתן זריקות לדיכוי ייצור החלב כדי להקל על האימהות הטרויות, שהעדיפו לעשות שימוש בבקבוק. הפער בין דברי האם למי

אבל למחרת בבוקר התבררה האמת: התינוק בריא ושלם, תודה לאל, אבל היולדת לא מצליחה להיניק אותו. זו היתה הסיבה לבכי וזו היתה הסיבה להנהיגה של להקת יועצות הנקה, אחיות ושאר יודעות ח"ן. גם בן זוגה נראה על סף שבירה: "מה נעשה אם היא לא תצליח?" שמענו אותו שואל את אמו. "חס ושלום, אל תגיד את זה. היא תצליח. אל תחשוב על זה בכלל", היסתה אותו אמו. לכולנו זו היתה לידה ראשונה, מה שאומר כמוכח בלבול, חוסר אוריינטציה וטיבועה בים של עצות. החרדה הציפה

הברה קשה להתרגש מעייניים דומעות במחלקת יולדות בבית חולים. הרבה דמעות זולגות שם – של אושר, של כאב ושל התרגשות. למרות זאת, קשה היה להתעלם מבכי היולדת ששכבה מאחורי הווילון בחדר שבו שהתה גם אשתי. זה היה בכי קורע לב של מי שנכשלה באופן קולוסאלי, בכי מכי ויץ חרדי לב של מי שלא נותרה לה לכאורה כל תקווה.

מפאת פרטיותה התעלמנו כולנו, אבל הבכי לא פסק. "משהו לא בסדר עם התינוק", שיערנו כולנו,

40737673-7	01/2014	הארץ - ספרים	עמוד 2	2/2	18.06x23.97
מאגנס הוצאת ספרי - 25910					

המשך מהעמוד הקודם

אין בוכים על חלב בבקבוק

חשוב לומר כי ישראל אינה מקרה חריג, אלא מעידה על הכלל. "ברחבי העולם ניכרת מעין מאניה כנוגע להנקה", כותבת ונטורה, מאניה שמתבטאת בפרסום מחקרים חדשים לבקרים על חשיבות ההנקה הן לאם (קשר רגשי לתינוק) והן לתינוקה (יתרונות חלב האם להתפתחות הילד). מאז 1992 מובילים ארגונים ממוסדים את הקמפיין הזה, וגם התרבות הפופולרית, החוק ובתי המשפט הצטרפו לממסדים הרתיים והתגייסו לעניין. אין כמעט שבוע שהנושא לא עולה לשיח הציבורי, אם בעקבות מקרה (בקשה מאם מניקה לכסות את שדה כשהיא יושבת בבית קפה) ואם בעקבות תיקון חוק (שמאפשר לנשים עובדות לצאת ולהניק את ילדיהן) וכדומה.

מאחר שבעבר ויתרו נשים על ההנקה האימהית ובעשורים האחרונים היא קודשה ונהפכה לייצוג של מהות האימהות, ביקשה ונטורה להבין אם השינוי המפליג הזה אכן נובע מרצונן החופשי של הנשים, או שמא עסקינן במנגנונים רכאניים (חברתיים ואחרים). ובמילים ברורות יותר: האם שוב הופקע השד הנשי מן הנשים לטובת אינטרסים של אדוני השיטה בחברה, או שמא דווקא ההנקה מלמדת על העצמה נשית?

כהיסטוריונית של האמנות ביקשה ונטורה להבין באילו אמצעים הופץ ושווק השינוי הזה על ידי מרבילי, ואם אכן מדובר בשינוי חיצוני. כדי לענות על השאלה הזאת היא בחרה את מקרה המבחן של האמנות הצרפתית במאה ה-19, בעיקר משום שאז הגיעה השפעת צרפת על תרבות המערב בכללותה לשיא חדש. הבחירה בתקופה זו נבעה גם מהעובדה שעד סוף המאה ה-19 היתה ההנקה פעולה הכרחית להישרדות המין האנושי (יחד עם האכלה בחלב בעלי חיים), שכן רק בה גילה לואי פסטר את תהליך פיסטור החלב ואיפשר את ההנקה בבקבוק, מה שהפחית את השימוש במיניקות בשכר יחד עם הפחתת שיעור ההנקה האימהית. כיצד אם כן התהפכה

ויליאם אדולף בוגרו, "הצדקה", 1878. המולדת מיניקה

השימוש במונח "יונקים" מלמד על החיבור בין האם המיניקה לשאר החיות המיניקות בטבע. החיבור הזה דוחק את האשה מעולם התרבות

המגמה אף על פי שתחילת ההנקה רק השתפרו והשכיחו מאז? יתרה מכך: עד לתקופה זו נתפשה ההנקה כמלאכה שמתאימה בעיקר לנשים עניות. נשות המעמדות הגבוהים נתפשו כ"עדינות" יותר ולכן כמתאימות פחות להנקה, שגורמת לפגיעה ביופיו ובבריאותן. באותה תקופה אסרו הרופאים על קיום יחסי מיני בכל תקופת ההנקה. הימנעות זו חיבלה במסרתם העיקרית של הנישואים אז - הבאת ילדים, ולכן לאורך ההיסטוריה היו נשות המעמדות הגבוהים בהריון מתמיד בעוד שהעניות יותר היניקו והניקו. רק בסוף המאה ה-18 השתנו פני הדברים וההנקה החלה להיתפש כחובה קדושה של היולדת עצמה. השימוש במונח "יונקים", שבא לעולם בסוף המאה ה-18, מלמד אף הוא על חשיבותה הגוברת של ההנקה, ועל החיבור שנעשה בין האם המיניקה לשאר החיות המיניקות בטבע. החיבור הזה שולח את

האשה לעולם הטבע ודוחק אותה מעולם הרצת והתרבות, השמור רק לגברים. ונטורה מזכירה את דבריו של הפילוסוף ז'אן ז'אק רוסו, שקבע ב"אמיל או על החינוך" כי "בבית שבו האם מסרבת להזין את פרי ניה שואיה, יסרב האב ליטול על עצמו את תפקיד חינוך ילדיו". חיבור הנשים המיניקות אל הטבע הפראי מופיע בלא מעט יצירות שסוקרת ונטורה. יצירות שבאו לשכנע את המתבוננים בהם, ובייחוד את המתבוננות, כיצד החיים בחסות הטבע מאפשרים לאימהות להגיע אל האושר הנכסף, המשרת את הסדר החברתי הקיים. האם המיניקה נהפכה לאידיאל והואדרה ביצירות רבות. המסר היה ברור: רק המיניקה היא אם ראויה, לביתה ולחברה שבה היא חיה. וכך, לאחר שהדת שלטה בהנקה במשך מאות רבות (הנצרות הפכה את ההנקה להענקה, קרי: לצדקה, שהיא אחת משלוש המעלות הנוצריות הנדרשות, וחלב האם תואר כקדוש), ואחריה על ידי הפילוסופיה (רוסו, לדוגמה), במאה הזאת היא הגיעה לשליטתה הבלעדית של הרפואה; על הכל ניצחו הרפובליקה וטובת הכלל. לא במקרה מוצגת הרפובליקה הצרפתית הנולדת בציורו של אונורה דומיה מ-1848 כאם מיניקה, שופעת חלב ומוקפת בילדים.

מתמיה שייצוג האם המיניקה באמנות נמשך גם לאחר שגילוייו של פסטר הפחיתו את החששות לחיי התינוקות שניזונים מחלב בעלי חיים, וגם לאחר שהחלה להתפתח תעשיית הבקבוקים שאיפשרו להפוך את ההנקה אפשר שדבר מלמד על עוצמת הכוחות שמנה. קשה להקיף את כל העושר שהסיפר הזה משופע בו. ונטורה יודעת את אשר היא כותבת וחשוב יותר - היא מצליחה להנגיש את הידע הזה גם להריוטות שבינינו. גם האופן שבו ערוך הספר מפתח: ביצירות שמתארות לכאורה רגעים פרטיים שנכלאו לנצח נחשפים הכוחות החברתיים האדירים. באופן זה חושפת ונטורה את הממד הסמוי מאחורי האדרת ההנקה האימהית. נדירותו של הבקבוק ביצירות אמנות מלמדת על כך שגם בהקשר זה האמנות אינה

רק משקפת את המציאות אלא גם יוצרת אותה. המעבר של אידיאל ההנקה מידהם הגבריות של אנשי הממסד הרתי לפילוסופים של הנאורות ומהם לרופאים מלמד עד כמה דומים כל הממסדים האלה ביחסם השוביניסטי לנשים. כולם ביקשו לשלוט בשד הנשי כדרך לשלוט באשה ולכוון אותה לתפקידיה ה"טבעיים" כאם. לא בכדי כתבה סימון דה בורבואר בספרה "המין השני" (1949) כי "ההנקה היא מאמץ מייגע יותר מההריון... התינוק שואב מהנשים את כוחן, את חייהן ואת אושרן. הוא ממיט עליהן שעבוד קשה ושוב אינו חלק מהן... האשה אינה אלא בהמת עבודה ממין נקבה". דברים נוקבים כאלה הביאו נשים רבות מאז שנות ה-50 להתעלם מעצות המומחים (שרובם גברים) ולהניק רק לפי תחושותיהן.

בעשורים האחרונים חל שינוי, וכיום נשים הן אלו שמוכילות את הקמפיינים התקיפים (ולא פעם התוקפניים) למען הנקה אימהית בכלל ובעיבור בפרט. בלי דעת הן משווקות את ההנקה כחלק מ"הטבע הנשי", אף על פי שבכך הן מחזירות את ההבחנה בין עולם הנשים (הטבעי והפראי שבו שולט הרגש) לזה של הגברים (עולם התרבות והרצת שגשוג על ידי ההיגיון) ומחזקות את הגישה הפטריארכלית של העבר, לכאורה בשם החירות הנשית. ונטורה מסיימת את הספר באמירה כי "אף שכאם אני עצמי יכולה להעיד על חשיבות ההנקה ויתרונותיה, סבורתני כי חשוב להבין את הממד האידיאולוגי שגלווה לה לאורך ההיסטוריה. הבנה זו חשובה במיוחד בישראל של המאה ה-21" - מדינה שבה יש עידוד מתמשך של ילודה ותרבות שלטת גברית מיליטריסטית. "אפילו ההנקה מועילה לבריאות, לכלכלה, לשוק העבודה ולאקולוגיה העולמית", היא מסכמת, "יש לראות בה זכות ולא חובה". צר דקת. כמה חבל שלא ידעתי את כל זה לפני 16 שנים, כששמענו את בכי היולדת מאחורי הווילון ולא יכולנו להושיט יד עם בקבוק של תחליף חלב להושיע. יובל אלבזן